

Urh Ferlež*

»Zdaj pa poglejmo sad modernega liberalizma«

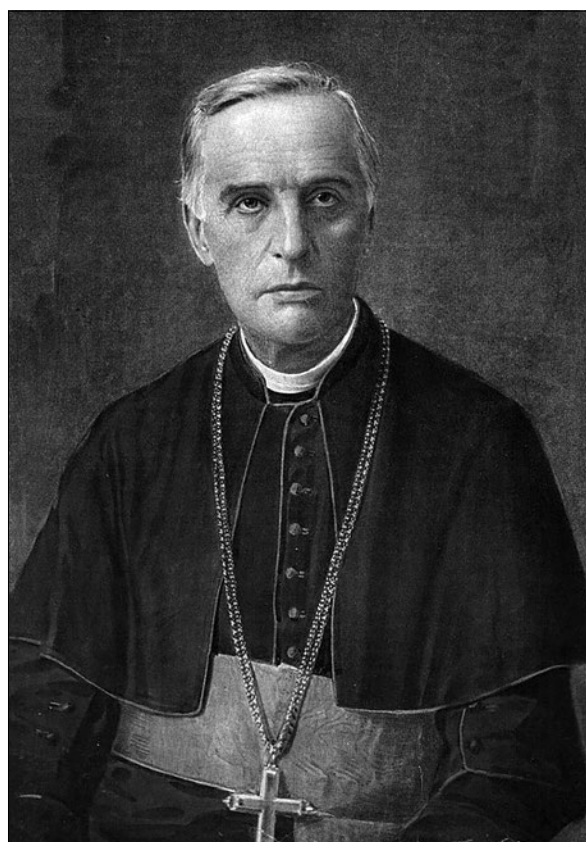
Misel Antona Mahniča v njegovem pariškem potopisu

Članek obravnava potopis politično angažiranega škofa, pisatelja in profesorja Antona Mahniča, ki je bil v dveh delih objavljen v piščevem lastnem listu leta 1891. V uvodu so pojasnjene zgodovinske okoliščine na Slovenskem ob koncu 19. in začetku 20. stoletja, ko je bil Mahnič politično in pisateljsko najbolj dejaven. Zadnja tri desetletja življenja Slovencev v Avstro-Ogrski monarhiji so bila zaznamovana z delitvijo na liberalni in katoliški tabor, pri čemer Mahnič velja za vodjo drugega. Njegova pisateljska dela so prežeta s krščansko metafiziko in platonskim idealizmom, njegovi politična in duhovna drža sta bili radikalni in konservativni. V tem duhu je napisan tudi njegov pariški potopis. V »zibelko sadu modernega liberalizma«, kot imenuje Pariz, je potoval leta 1886. V potopisu poleg izletniških vtisov kritizira kapitalizem in (katoliški) liberalizem, analizira francosko zgodovino in družbo in ob obisku Louvra razmišlja o umetnosti. Njegovi zapisi nam ponujajo pogled na svet katoliškega intelektualca na prelomu stoletja.

Od Gorice do Krka

Gorica, Görz, Gorizia, Gurize – v tem mestu je na bližnjem Krasu rojeni Anton Mahnič začel svoje zadano poslanstvo. Štiri verzije zapisa njegovega imena dobro pokažejo na nacionalno kompleksnost prostora. Če so pod habsburško krono združeni na-

rodi skozi stoletja bolj ali manj uspešno po stopnji kulturnega in narodno-političnega napredka vedno hodili korak za nemškim vzorom, so po nagodbi 1867, ki je avtonomijo omogočila Madžarom, tudi sami zahtevali politične, jezikovne in kulturne pravice. Nemci (in Italijani na zahodu) svojega privile-

Portret Antona Mahniča, okoli 1900
(Wikimedia Commons)

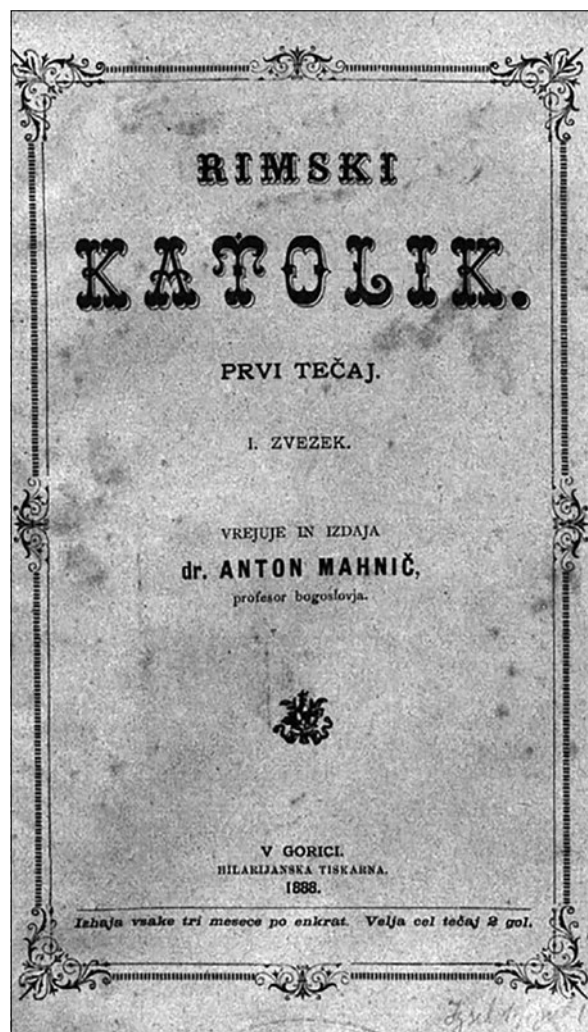
* Urh Ferlež, magister profesor slovenskega jezika in književnosti, E-mail: ferlez.urh@gmail.com

giranega položaja niso želeli kar tako pustiti iz rok, zato se je njihov pritisk na druge narode zelo povečal, pri tem niso izbirali sredstev (na Slovenskem najbolj izrazito na južnem Štajerskem in Koroškem).

Slovenci, s svojimi politiki, intelektualci, duhovščino in gospodarstveniki na čelu, so kaj kmalu ugotovili, da se bo treba pritisku zoperstaviti (slovenski nacionalizem je bil izrazito obramben). Dolgo so nastopali v slogi, vsaj navzven po aneksiji Bosne in prihodu konservativne Taaffejeve vlade na oblast (1879) so Slovence razdelili na dva tabora, poenostavljeno rečeno na katoliškega in liberalnega, iz katerih so potem izšle stranke. Delitev seveda ni bila nič nenavadnega, saj se je takšen razkol v skoraj vseh evropskih narodih zgodil že prej. Za milijonski narod je dolgo veljalo, da je bolje, če politično nastopa skupaj, ironija pa je, da se je delitev zgodila ravno pod Taaffejem, ko je nemški pritisk nekoliko popustil, Slovenci pa so uspeli uveljaviti nekatere svoje narodne pravice.

Za oba dva tabora lahko načelno trdimo, da sta se idejno zavzemala za dobro slovenskega naroda. Liberalci, npr. Hribar, Vošnjak in Tavčar, so emancipacijo slovenskega naroda videli v liberalizmu, naprednih idejah, kapitalizmu (gospodarskem napredku) in so tako uspeli nagovoriti predvsem meščane in izobražence. Njihove ideje niso bile skladne s tradicionalnostjo Cerkve, ki se je takrat vključevala v politično življenje, zato so pogosto po njej neusmiljeno udrihali. Enaka delitev je bila tudi v odnosu do književnosti in druge umetnosti. S katoliško politiko je sredi osemdesetih let 19. stoletja začel škof Jakob Missia, vendar je to počel diplomatsko, medtem ko je bil njegov naslednik Anton Mahnič precej bolj polemičen in radikalen. Katoliška struja je na svojo stran pridobila veliko kmečkega in delavskega življa. Oba škofa sta izhajala iz kmečkega okolja, zato sta jima bila kmečko in delavsko vprašanje blizu, liberalizma, kapitalizma in centralizacije pa nista mogla sprejeti.

Mahnič je bil po izobrazbi doktor bibličnih ved, dolgo je bil profesor v goriškem bogoslovju in semenišču, po duši pa je gorel za krščansko filozofijo, krščanski platonizem. Bil je zelo izobražen, obvladal je več jezikov. Zavzemal se je, da bi mišljenje njegovih sodobnikov zopet preželo krščanstvo, toda ne vera na slepo, zanj je bilo krščanstvo

Naslovnica prve številke Rimskega katolika
(Digitalna knjižnica Slovenije)

pogojeno z globokim razmišljanjem in študijem, ki pa je bilo po njegovih besedah že v tistem času zaslepljeno zaradi subjektivizma religije in znanosti, površinsko navduševanje za narod in navduševanje nad enodnevnimi literarnimi in drugimi dosežki.¹ Mahničeva filozofija delno sloni na Platonovem idealizmu, uvrstimo pa jo lahko na začetek slovenske nove sholastike (njen najbolj znani predstavnik je Aleš Ušeničnik). Razvil jo je v svoji razpravi *Metafizična trojica*, jasno pa jo artikulira tudi v svojih *Dvanajstih večerih*. Osrednja ideja je trojica dobro-resnično-lepo, mišljenje mora biti pravilno (prav), delovanje dobro, umetnost pa lepa.²

¹ Klemenčič, 1990, 11.

² Gržan, 2006, 91.

Preko te prizme je Mahnič presojal vse vidike sveta okoli sebe. Radikalno je presojal politiko predvsem pa književnost. Ogromno je pisal že izza dijaških let, vrhunec pa je njegovo pisateljevanje doživelo, ko je leta 1888 ustanovil list *Rimski katolik*, katerega lastnik, urednik in glavni avtor je bil. Zgodovina (literarna) ga šteje za neusmiljenega kritika slovenskih pisateljev (Stritarja, Tavčarja, Jurčiča, Gregorčiča in drugih), saj je bilo njihovo literarno ustvarjanje daleč od njegovih filozofskih nazorov. S svojo radikalnostjo si je nakopal veliko nasprotnikov in dobil nalepko krivca za »ločitev duhov«. Po drugi strani je finančno podpiral veliko mladih, tako pisateljev kot študentov, tudi mladega Cankarja, in slovenskih narodnih društev. Leta 1896 je bil imenovan za škofa na Krku. Tam je deloval povsem enako kot poprej v Gorici, zavzemal se je za izobraževanje prebivalstva, ustanovil tiskarno in pisal, njegova narodna drža je prišla še bolj do izraza v času italijanske zasedbe. Krčani so ga vzeli za svojega, bil je zelo priljubljen, trenutno teče postopek za njegovo beatifikacijo.

Mahnič je bil že za svoj čas idejno zelo konservativen in radikalen, iz perspektive 21. stoletja ga razumemo še težje. Slovenska zgodovina njegovega političnega in literarnega delovanja še ni obdelala preko njemu lastnega idejnega stališča (tj. stališče Cerkve in njegove osebne filozofije), iz perspektive nekoga, ki je prepričan, da morajo Slovenci postati izobražen, polnopraven narod, ki bo prežet s katoliško vero in brez vsakršnega liberalizma. Sploh se še danes na slovenske katoliške umetnike in izobražence iz 19. in z začetka 20. stoletja pogosto pušča ob robu ali se jim natika oznako konservativnosti. Mahnič je pustil veliko sled v slovenskem političnem in kulturnem življenju. Njegova filozofsko-literarna nestrpnost je preglasila pogumno zavzemanje za pravice Slovencev.³

Izlet v prestolnico sadu modernega liberalizma

Anton Mahnič je v Francijo potoval poleti leta 1886, takrat je bil profesor na bogoslovju v Gorici. Najprej je obiskal Lurd, nato je potoval proti prestolnici, sproti pa si je ogledal še Orléans. V Parizu je preživel pet dni. Pet let pozneje se je svojega

potovanje spominjal v tretjem letniku *Rimskega katolika*, napisal je dva sestavka, kot kaže, jih je v začetku načrtoval še več, saj ima prvi listek podnaslova *Iz Lurda v Pariz. Orléans. in Prvi dan v Parizu*, drugi pa je pisan brez podnaslovov.

Že listanje tretjega letnika Mahničevega lista da zanimiv vpogled v njegove tedanje filozofsko-katoliške okope, ki jih je skupaj s sodelavci projiciral na prav vse vidike življenja. Nekakšno hrbtenico časopisa tvori razmislek o sodobni interpretaciji Aristotela in Tomaža Akvinskega, sledi razprava o metafiziki spolne ljubezni, pisma o vzgoji (kjer se izkaže za precejšnjega antifeminista), komentarji sodobnega političnega dogajanja v Avstriji in po svetu, kritika Ivana Tavčarja, razprava o vlogi glasbe v cerkvi, pa feljton *Pisma brezvercu*, kjer so odgovarjali na verska in filozofska vprašanja, nekaj potopisov, spominov, pisem in literarnih feljtonov.

Mahnič v zvezi s Francijo ni pisal le v zvezi s Parizom, o Franciji je pisal kot o zibelki *sadu modernega liberalizma*:

»Zdaj pa poglejmo sad modernega liberalizma. Začnimo pri javnem življenju. Francoska revolucija si je zapisala na zastavo: *liberté*. A ravno ona je na Francoskem zatrla avtonomistično pravo; ravno ona je svoje tiranstvo razširila — do vesti (...) kruto preganjajoč cerkev, a javno proglasivši vero čiste pameti; francoska revolucija je prva staršem utajila pravico do svobodne vzgoje svoje dece. Liberalizem uničuje povsod deželno avtonomijo, prikračuje zgodovinske, postavno priborjene pravice. Z železno verigo centralizma je oklenil Avstrijo, Španijo, Italijo, Nemčijo. Liberelec pa centralist je identično. Liberalizem je uvedel splošno vezajočo vojaško postavo, prezrši, da za vojaštvo ni vsakdo, ki je krepkega telesa, ampak kogar za to usposablja individualno nagnenje in poseben poklic. Liberalizem je vpeljal prisilno šolsko postavo, po kateri pristoji, ako ne izdajo nič milejša sredstva, vojaku oblast staršem trgati deco iz rok in jo gnati v šolo, katera je osnovana proti verskemu prepričanju staršev, kojim daje narava izključljivo pravo do odgoje otrok! Liberalizem je Evropi stvaril novo suženjstvo, ker je izdal se svojimi postavami in kmetijsko in rokodelsko ljudstvo brezsrčnemu kapitalu. Liberalizem je omogočil, da se je tako bujno razcveto židovsko koristolovno časopisje, ki v svoje umazane namene zasleplja občinstvo in tiranizuje

³ Klemenčič, 1992.

*javno mnenje. Liberalizem je evropskim narodom na vrat obesil stoječo vojsko, z neznosnimi davki pa vsemogočno, vse oklepajočo birokracijo! Vzemimo poštenega, zvestega državljana, ki ima **svoje** polje, **svoje** otroke, **svojo** pamet, **svojo** vest, **svojo** voljo. Svoje polje **mora** zastaviti Židu za dolg, ako hoče plačati zemljiščni, hišni itd. davek pa doklade in priklade in obklade. Svoje otroke **mora** izročiti šoli proti svoji pameti, proti svoji vesti in proti svoji volji. In ti otroci morajo v šoli misliti **ne po svoji ali očeta pameti**, ampak po pameti državno potrjenih knjig. Predrzní se učitelj — preveč oddaljiti se od pred pisane knjige-vodilnice, glej, že visi nad teboj Damoklov meč liberalne »šolske postave«! In to imenujejo — prostost!⁴*

Kljub Mahničevemu katoliškemu konservativizmu nekatere njegove besede zvenijo povsem enako kot današnji očitki kapitalizmu in sodobni liberalni demokraciji. Mahnič ima delno seveda prav in mu lahko to štejemo v apologijo. Francija je še danes izrazito centralizirana država, kjer so mnoge regionalne posebnosti izumrle. Enako je s stoletji služenja obveznega roka in uporabe mladih fantov za »kanonfuter« v nešteti vojnah. Nenehno razpravljamo o ideološkosti šolstva, v Franciji še izraziteje s popolno gonjo proti kakršnimkoli sledovom vere. Mediji vsakodnevno poročajo o situacijah, kjer se je človek znašel med sužnji kapitala in ti isti mediji (pri Mahniču še *koristolovno časopisje*), ki javno mnenje prikraja v svojo korist. In zopet se Mahnič postavi v kožo majhnega človeka, ki je danes ravno tako majhen, kot je bil tedaj. Vzporednico s sodobnostjo bi lahko potegnili takole: mali človek ima svoje polje, svoje otroke in svojo pamet; svoje polje (danes svoje delo, svoj čas, moči ali znanje) zastavi Židu, kapitalistu, da lahko plača davke, otroke mu »vzame« šola in jih vzgoji v »dobre poslušne državljane« (v Franciji npr. od tretjega leta dalje!) in jih tako prikrajša za lastno pamet in vero. Seveda Mahnič situacijo vidi črno-belo in mestoma pretirava, demokracija, obvezno šolstvo in »zlobni« kapitalizem so prinesli tudi veliko dobrega, obenem pa imajo tudi negativne plati, ki se niso spremenile vse do danes, nanje pa je opozarjal tudi Mahnič.

V svojem kratkem potopisu je Mahnič Parizu in francoskemu narodu presenetljivo naklonjen. V Pariz je pripotoval z vlakom (v tretjem razredu na leseni klopi), po poti si je ogledal Orléans, v katerem se je spominjal škofa Dupanloup, ki je bil sicer po profesorjevem mnenju izvrsten vzgojitelj, a je po drugi strani pripadal najhujšemu zlu – katoliškemu liberalizmu (Mahnič se niti v potopisu ni mogel vzdržati, da ne bi udrihal). Po poti je razmišljal o tem, kako uspejo francoski kmetje iz zemlje iztisniti več plodov in kako se evropska zgodovina pusti voditi po poti francoske. »Francija ima nekov mik, ona očaruje in omamlja vse, da zatelebani drvijo za njo, kaker nori mladiči za zijalasto čufico, nič ne de, da jih spelje tudi v prepad.«⁵

Mahnič se je znal pošaliti na svoj, pa tudi na tuj račun. Ob prihodu v Pariz se je oklical za *velikega copernika*, ki se bliža *pregrešnemu Babilonu*. Ob prihodu ga je pričakala huda toča, ki mu je dodo-bra uničila cilinder. Stanoval je blizu Montmartra in se na grič seveda tudi povzpel. Z vremenom ni imel sreče, saj mu je pogled na mesto z griča onemogočila gosta megla. V tistem času so ravno gradili baziliko Svetega Srca Jezusovega (*Sacre-Coeur*). Mahniču je bila seveda zelo všeč ideja, ki je botrovala gradnji. Leta 1871 je Francija utrpela hudo ponižanje v boju proti Prusiji, pretresla jo je tudi komuna in marsikdo (tudi v višjih političnih krogih) je bil prepričan, da je to Božja kazen. Leta 1875 so položili temeljni kamen za cerkev, ki bi bila simbol vrnitve države pod Božjo zaščito, na pravo pot po Mahničevo, hkrati pa nacionalni spomenik padlim vojakom. To ozadje gradnje je Mahniča ganilo in nagovorilo, skrivnosti, ki jih Pariz hrani na *la butte de Montmartre* pa se mu zdijo neskončno daleč od mestnih zabavišč.⁶

»Tak pust in okoren človek, kakor sem baje jaz, ni gotovo nič kaj pripraven za pohajanje po elegantnih pariških ulicah. Ne malo sem si belil glavo, kako bi se postavil, da ne bi preveč žalil finega okusa francoskega,«⁷ tako začena Mahnič svoj drugi pariški listek. Vozil se je z omnibusi in tramvaji, v družbi sanskilotov, kot zapiše, in doda: »Da bi me bil videl takrat »Brusov« Hasmodeus, gotovo bi mi

⁴ Citirano: Mahnič, 1891, 186-188. Kar je odebeljeno, je bilo v originalu tiskano v razprtem tisku.

⁵ Mahnič, 1891, 40.

⁶ Mahnič, 1891, 47-48.

⁷ Citirano: Mahnič, 1891, 205.

bil zalučal eno tistih špičastih pušic v tilnik, da bi se bil prekucnil na pariški tlak in stegnil kakor sem bil dolg in širok!»⁸

Mahnič opiše, kako je obedoval v Parizu: »Ker se tudi v Parizu ne more živeti brez jedi in — ne zamerite! — brez pijače.«⁹ Pohvali cene, ki so menda cenejše kot v domači Gorici, drago je plačal le tistikrat, ko je kosil v nemški restavraciji.¹⁰ Nato nas popelje še v Tuilerije¹¹ in v Louvre. Tudi iz Tuilerij uspe napraviti kar posrečen dovtip, pravi, da je za temi zidovi Ludvik XVI. izvedel, da se je njegova oblast iztekla, po dvorinah palače so se preganjali girondinci in jakobinci, tu si je Napoleon utrdil svojo oblast, zidovi so prisluškovali zvitim nakanam Napoleona III., dokler je niso komunisti zakurili, zdaj pa trava prerašča mesto, kjer so se dogajale svetovno znane orleanske in napoleonske intrige.¹²

Louvre je obiskal trikrat, oriše vse njegove dvorane in katero obdobje je kje razstavljeno, nato pa razmišlja o pomenu umetnosti. Brez dvoma ji pripisuje zelo velik pomen, vzvišeno poslanstvo, imenuje jo hči nebeška, boginja miru. Najpomembnejša je zanj seveda krščanska umetnost; likovna umetnost po njegovem mnenju najbolj izrazito izraža verski nazor (tu se obregne ob Stritarja). Grški kip Borgeškega gladiatorja ali Miloške Venere je morda popolna anatomsko rešitev, njegova duhovna vsebina pa je za sodobnega katolika neznatna, saj je nastal v poganskem času, ko je vladala drugačna miselnost. Mahnič sicer antični umetnosti priznava prednost pri obliki in harmoniji, pri njej pa pogreša tisto, kar najde v krščanski, to so nežnost, miloba, jasnost, veselost in vdanost v Božjo voljo. V krščanskih umetninah se zrcali nebo, Bog, najbolje se mu to zdi uresničeno pri Raffaellu in Da Vinciju.¹³

Za razliko od vere pa za Mahniča ni pomembna narodnost umetnika:

»Francoski, španski, italijanski, nemški, nizozemski in drugi umetniki tekmujejo mej seboj. Tu se duh vzpne nad razliko narodnosti v kraljestvo najvišjih idej. Led se taja, srce se ogreva in širi. Da, tu prideš k spoznanju, da nobenemu narodu ni zaprt vhod do obče človeškega, do večno resničnega in lepega. Tu se Francoz zamakne v tvorbo, ki nosi zdolej ob strani ime umetnika — Nemca. Italijan obuja navdušenje v srci Francoza, Nemec izvablja solze Slovanu. Ne, tu ni Španec, ni Slovan, ni Anglež, tu smo vsi otroci nebes, tu se objemamo kot bratje. Tu smo doma.«¹⁴

Louvre okoli 1900 na razglednici (Wikimedia Commons)

Mahnič svoje raziskovanje Louvra zaključi z mislijo o tem, da si Francozi umetnin, ki so v muzeju razstavljene, niso vedno pridobili na pošten način. Prosi, naj jim Bog ta greh odpusti, saj so umetnine lastninili le iz prevelike ljubezni do umetnosti, ki se kaže v tem, kako so na svoj muzej ponosni. Zanj narod, ki tako ceni umetniške ideale, ne more biti drugačen kot blag.¹⁵

Sklep

V slovenskem zgodovinskem spominu je Anton Mahnič obveljal za krivca za ločitev duhov, literarna zgodovina ga omenja kot kritika slovenskih pisateljev liberalne politične orientacije. V senci so ostala nekatera njegova dejanja, ki bi jih zgodovina lahko vrednotila pozitivneje, na primer njegova jasna opredelitev in podpora slovenski in hrvaški

⁸ Mahnič, 1891, 205. *Brus* (1889–1891) je bil satirični časopis, ki se je mnogo norčeval iz Mahniča. V potopisu ga omeni dvakrat.

⁹ Mahnič, 1891, 205.

¹⁰ Zanimivo je analizirati vrednotenje cen pri obiskovalcih Pariza pred in po 1. svetovni vojni. Prvi pišejo o, v primerjavi z domačimi, nizkih cenah (prim. Župančič, Mahnič, Bezenšek), drugi o draginji (Levstik).

¹¹ Palais de Tuileries je bila kraljeva rezidenca velikih dimenzij, zgrajena v 17. stoletju. Pariški komunardi so jo leta 1871 zažgali, danes je na mestu palače park.

¹² Mahnič, 1891, 206.

¹³ Mahnič, 1891, 205–208

¹⁴ Citirano: Mahnič, 1891, 208.

¹⁵ Mahnič, 1891, 208.

pravici do samoodločbe ob koncu prve svetovne vojne.¹⁶ Dejstvo je, da gre za osebo, ki je s svojim vplivom pomembno posegla na slovenski politični razvoj ob koncu 19. in začetku 20. stoletja. Njegov pariški potopis je resda drobec v njegovem sicer širšem pisateljskem, teološkem in filozofskem opusu, a bralcu ponuja pomenljiv pogled v avtorjevo razmišljanje. Nasprotje med konservativnim katoliškim teologom in mestom, ki je bilo svojčas središče umetniškega in dekadentnega življenja, pripelje do dveh vsebinskih plati njegovega potopisa. Seznanimo se lahko s pogledom popotnika – natančnega opazovalca na vsakdanje življenje v Franciji, v navezavi s tem pa lahko sledimo s konkretnimi (pariškimi) primeri podkrepjenim družbenokritičnim mislim.

Viri in literatura

Viri

Mahnič, Anton: Kaj je prav za prav liberalizem?. *Rimski katolik*, 3/1, 1891, str. 182–189.

Mahnič, Anton: Spomini iz Pariza. *Rimski katolik*, 3/1, 1891, št. 40–43, str. 205–208.

Literatura

Dragoš, Srečo: Eks(centričnost) katoliških modelov na Slovenskem. *Cerkev, kultura in politika 1890–1941*. Ljubljana, 1993, str. 34–47.

Ferlež, Urh: *Francija in slovenska književnost*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2020.

Ferlež, Urh: Novačan in Prežih o Parizu. *Slavistična revija*, 2021, št. 69, str. 69–82.

Gestrin, Ferdo in Melik, Vasilij: *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana, 1966.

Grafenauer, Bogo: Mahnič, Anton. *Enciklopedija Slovenije*, 6. knjiga (ur. Marjan Javornik, Dušan Voglar, Alenka Dermastia). Ljubljana, 1992, str. 364–365.

Gržan, Karel: *Sto duhovnikov, redovnic in redovnikov na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba, 2006.

Klanjšek Tomšič, Erna: Anton Mahnič: katolicizem in kultura. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1997.

Klemenčič, Drago: Kratek pregled Mahničevega življenja in dela. *Mahničev simpozij v Rimu*. Celje, 1990, str. 7–18.

Klemenčič, Drago: Anton Mahnič. *Primorski slovenski biografski leksikon*, 9. snopič (ur. Martin Jevnikar). Gorica, 1983, str. 325–328.

Klemenčič, Drago: Kratek pregled Mahničevega življenja in dela. *Mahničev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1990, str. 7–18.

Klemenčič, Drago: Mahnič, Anton (1850–1920). *Slovenska biografija*. SAZU, 2013.

Klemenčič, Drago: Mahnič, Anton. *Enciklopedija Slovenije*, 6. knjiga (ur. Marjan Javornik, Dušan Voglar, Alenka Dermastia). Ljubljana, 1992, str. 363–364.

Mahnič, Anton: Več luči! *Rimski katolik* (ur. Aleš Ušeničnik). Nova Gorica, 2000.

Meglič, Mateja: »Čuvar z Jadrana«. *Škof Anton Mahnič med prvo svetovno vojno*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.

Smolej, Tone: "Tisoč kilometrov je od Rue Descartes do Cankarjeve ulice" Podoba Pariza v slovenski književnosti (1789–2000)". *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (ur. Irena Novak Popov). Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2006 (SSJLK 42), str. 100–111.

Smolej, Tone: Perspektive imagologije. *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti, imagološko berilo* (ur. Tone Smolej). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2005, str. 21–29.

Sorč, Ciril: Nekatere pomembnejše poteze Mahničeve teologije. *Mahničev simpozij v Rimu*, 1990, št. 43–76

Vitezić, Ivan: Mahnič i njegovo djelo (München – Barcelona 1976). *Posebni otisak iz jubilarnog zbornika Hrvatske revije*, 1967, št. 1951–1975, str. 568–583.

Žagar, France: Dr. Anton Mahnič: slovenski literarni kritik. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1957.

¹⁶ Meglič, 2007.